

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РАЗВИТТЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЇ ЄВРОПИ В
РАМКАХ ЧЕРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧЕСЬКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА І ГУАМ
МОНІТОРИНГ НАСЛІДКІВ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ**

Руденко-Сударсва Л., д.е.н., професор, КНЕУ імені Вадима Гетьмана

1. Адаптація України до новітнього інституційного середовища світової торгівлі

Ключовим у контексті приєднання до СОТ є питання: як максимізувати потенційні переваги участі України в багатосторонній торговельній системі та мінімізувати можливі негативні наслідки приєднання до неї.

Враховуючи суттєвий вплив внутрішніх і зовнішніх чинників, відмінності між реальною та очікуваною структурою міжнародної торгівлі, прогнозована ситуація в перспективі залежатиме від урядової політики та інституційного середовища.

У цьому контексті визначальними для міжнародної торгівлі будуть успішні (чи не успішні) дії України зі створення високоякісних інститутів, належно функціонуючої інфраструктури, лібералізації торгівлі, відкритості для прямих іноземних інвестицій.

1.1. Досвід окремих країн щодо наслідків приєднання до СОТ

Варто врахувати, що розвиток міжнародної торгівлі товарами і послугами у світі на завершених ХХ ст. перебував під впливом неоліберальної моделі регулювання, яка сприяла, з одного боку, послабленню бар'єрів на шляху товарів і послуг, поширенню уніфікованих та узгоджених на багатосторонньому рівні норм і правил регулювання окремих сегментів ринку, з іншого — поглибленню диспропорцій розвитку окремих країн і регіонів. Інакше кажучи, втягнення в глобальний процес країн із різними економічними та експортно-імпортними можливостями на основі однакової інституційної відкритості веде до отримання різних результатів.

Систематизовано оцінити наслідки приєднання ускладнюють такі чинники:

по-перше, різні кількісні параметри національних економічних інтересів цих країн;

по-друге, через різні терміни (дата вступу) їх перебування в організації: Болгарія— 1.12.1996, Киргизстан — 20.12.1998, Естонія— 13.11.1999, Латвія—10.02.1999, Грузія— 14.06.2000, Хорватія— 30.11.2000, Албанія— 8.09.2001, Литва— 31.05.2001, Молдова— 26.07.2001, Вірменія— 2002 рік;

по-третє, практично в усіх країнах економіка на час вступу перебувала в кризовому стані, який можна проілюструвати даними щодо загальних обсягів падіння виробництва порівняно з 1990 роком: Грузія — 78 %, Молдова — 63 %, Латвія — 51 %, Киргизстан — 50 %, Литва — 44 %, Естонія — 35 %, Хорватія — 36 %, Албанія — 33%.

Вітчизняні аналітики визначають такі ключові результати вступу для деяких із названих країн. *Киргизстан* першим з країн СНД вступив до СОТ (1998 р.). Він приєднався найшвидше з усіх претендентів — менше ніж за три роки, і при цьому взяв на себе одні з найвищих зобов'язань, передусім у розрахунок на значний приплив інвестицій. На протипагу очікуванням, відбулося зменшення й без того незначного інвестиційного потоку. Так, якщо обсяг ПІІ у 1998 році становив 109 млн. дол., то в 2001 році він упав до 19 млн. дол. Утім, і у сфері торгівлі далеко не все гаразд: порівняно з 1998 роком у наступному, 1999 році, обсяги торгівлі зменшилися на 10 %, а в 2001 — ще на 5,6%.

Відповідно, ці тенденції негативно позначилися й на рівні життя населення: номінальна заробітна плата протягом двох років знизилася. Якщо в 1998 році вона становила 28,6 доларів, то в 1999 — 23 долари, а в 2000 — 25 доларів. Знизився і рівень пенсій: з 13 доларів у 1998 році до 8,5 в 1999 році та 8 доларів у 2000 році. Особливо поширилася бідність серед жителів сільської місцевості, причому більшість населення країни — це саме селяни. Активної участі в системі СОТ, зокрема в рамках Доського раунду, з боку Киргизстану не спостерігається.

Щодо результатів приєднання *Грузії* до СОТ (з 2000 р.), то очікуваного зростання прямих іноземних інвестицій не відбулося, насамперед через наявність політичного конфлікту з Абхазією. Водночас є певні позитивні зрушення: зростання частки експорту в ВВП, зменшення імпорту продовольства і збільшення частки машин та обладнання, зростання частки європейських і інших розвинутих країн в експорті, підвищення ефективності використання загальної системи пріференцій.

Вступ до СОТ дозволив Грузії скасувати дію поправки Джексона - Венніка з боку США й отримати від них режим найбільшого сприяння на постійній основі, а також пільги в рамках ГСП (у 2001 році). Аналогічні пільги надали Грузії Туреччина (2002), Польща (2002), Естонія (2003). Євросоюз перестав для цілей антидемпінгових розслідувань визначати Грузію як країну «неринкової економіки».

Також Грузія намагається активно використовувати можливості повноправного членства. Як член Робочої групи вона проводить переговори з країнами, які приєднуються до СОТ, зокрема з Російською Федерацією, Україною, Казахстаном, Узбекистаном, Азербайджаном. Враховуючи інтереси захисту алкогольної промисловості, Грузія в рамках Доського раунду багатосторонніх торгових переговорів приєдналася до коаліції країн, які виступають за Глобальну систему реєстрації та нотифікації географічних позначень для вин та спиртів, а також поширення її на інші товари.

Для зовнішньої торгівлі *Молдови* на цьому етапі характерні однобічна географічна орієнтація на окремі ринки країн СНД, низька конкурентоспроможність товарів на зовнішніх ринках, зростання дефіциту торгового балансу. За оцінками фахівців Міжнародного інституту сталого розвитку, після вступу до СОТ спостерігається тенденція до збільшення частки сільськогосподарської, насамперед, рослинної та продовольчої продукції, тобто консервування і так монокультурного експорту первинної сільськогосподарської Молдови; погіршуються умови торгівлі, є труднощі з цукровою галуззю внаслідок інтервенції дешевого цукру з тростини та вітчизняним виробництвом тютюну тощо.

Тож вступ до СОТ автоматично не веде до економічного зростання: позитиви і негативи від приєднання значною мірою залежать від дій національних урядів, готовності бізнесу, експортерів та імпортерів працювати в значно складнішому торговельному режимі і конкурентному середовищі. Тому надзвичайно важливою є готовність країни після вступу до СОТ використовувати отримані можливості і реалізувати потенційні переваги.

1.2. Попередні очікування і прогнози для України

Узагальнення аналітичних оцінок фахівців дозволяє прогнозувати членство України у СОТ як *переважно позитивний чинник*, який сприятиме структурним і інституційним реформам, затвердженню стабільної нормативної бази і, відповідно, зростанню ефективності економіки.

• Очікується, що приєднання до СОТ надасть такі *потенційні переваги для зовнішньої торгівлі України*: виконання передумов створення зони вільної торгівлі з ЄС; поява можливості повноправного і обґрунтованого застосування заходів захисту внутрішнього ринку відповідно до угод СОТ, зокрема, статті XII ГАТС про обмеження для збереження рівноваги платіжного балансу, угод про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, про сільське господарство, про захисні заходи, про субсидії та компенсаційні заходи, а також статті ГАТС про антидемпінгові та компенсаційні заходи; зростання експорту; дегінізацію імпорту і збільшення відповідного легального імпорту. Українські суб'єкти зовнішньоторговельних операцій — експортери — отримають зменшення втрат від застосування дискримінаційних антидемпінгових механізмів; зменшення комерційних ризиків у результаті стабільнішого режиму торгівлі, полегшення доступу для українських товарів до світових ринків, в першу чергу, до ринків 148 членів СОТ, створення можливості відстоювати національні інтереси через застосування багатосторонніх механізмів вирішення торговельних суперечок, що діють у межах СОТ; зменшення тарифних і нетарифних обмежень на експорт до ЄС українських товарів металургійної, текстильної та швейної продукції; запобігання торговельно-економічній ізоляції України від держав Центральної та Західної Європи, а також від держав Східної Європи та Балтії; диверсифікація експорту, збільшення його масштабів унаслідок лібералізації торгового режиму країн-партнерів; зниження рівня тінізації операцій з

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

імпорту внаслідок їх послідовної лібералізації, що також сприятиме зростанню доходів Державного бюджету.

- Для українських виробників очікуються такі позитивні наслідки, як отримання полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів; міжнародно визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках; зниження комерційних ризиків, підвищення конкурентоспроможності та поживлення виробництва в окремих експортно орієнтованих галузях економіки; зменшення втрат від дискримінаційних заходів; зменшення транспортних витрат; отримання можливості захисту національного товаровиробника в антидемпінгових, спеціальних розслідуваннях у рамках процедури розгляду торговельних спорів СОТ; створення ефективної системи захисту національного товаровиробника від недобросовісного імпорту; зростання виробництва та зайнятості, доходів виробників і на цій основі розширення бази оподаткування, що збільшить надходження до Державного бюджету тощо.

- Позитивні результати макроекономічного плану можна пов'язувати із появою додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ; створення передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією; розвитком нових технологій і посиленням стимулів для інновацій внаслідок кращого захисту інтелектуальної власності; загальним зростанням виробництва та зайнятості, доходів виробників; зниженням рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності; підвищення темпів розвитку експортоорієнтованих галузей та економічного зростання загалом; поява передумов для захисту конкурентного середовища та боротьби з корупцією внаслідок вимоги реалізації принципу прозорості державної політики; оптимізація регуляторних механізмів, досягнення якісно нового рівня економічної політики, формування раціональних економічних відносин, поглиблення ринкових реформ; удосконалення інституціонально-економічної системи країни, започаткування структурних змін в економіці на основі інноваційної моделі та шляхом реалізації порівняльних і конкурентних переваг України; поліпшення інвестиційного клімату, зростання обсягу та вдосконалення структури інвестицій через упровадження більш прозорих, передбачуваних і стабільних умов; покращення економічних і політичних позицій України, виконання зобов'язань Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС, що повинно позитивно вплинути на інтеграцію України до Європейського Союзу тощо.

- До макроекономічних позитивних результатів приєднання України до СОТ, доцільно також віднести переваги, які отримають споживачі внаслідок розширення асортименту та якості пропонованих товарів і послуг, зниження їх ціни. При цьому це буде стосуватися не тільки зарубіжних, а й вітчизняних товарів і послуг.

- Крім традиційних економічних, соціальних і політичних слід очікувати і цивілізаційних змін, сутність яких передусім полягатиме у: виникненні об'єктивної потреби формування торговельної політики на цивілізаційних засадах (об'єктивність потреби зумовлена сучасною сутністю торговельної політики держави, а цивілізованість — демократичними механізмами розробки та використанням дозволених у світовій практиці інструментів); розширенні впливу підприємств на формування і реалізацію державної торговельної політики з метою створення сприятливих зовнішніх умов для досягнення корпоративних інтересів, в тому числі на зарубіжних ринках; позитивній зміні ставлення управлінського складу підприємств до наукових засад корпоративного менеджменту і маркетингу, в тому числі і міжнародного, розширення його застосування в практичній діяльності; формування нової грані компетентності фахівців з міжнародної торгівлі та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з визначенням пріоритетних комерційних інтересів та участю в дво- та багатосторонніх торговельних переговорах.

Водночас є певні *обмеження в отриманні переваг* завдяки членству в СОТ, оскільки лібералізація більшою мірою стосується ринків з переважно ціновою конкуренцією (сировинна продукція і стандартизовані масові готові вироби), а високотехнологічні ринки, на які прагне вийти Україна, мінімально піддаються впливу лібералізаційних заходів СОТ. Крім того, як показує досвід, із зниженням тарифів збільшується вага нетарифного регулювання, не усуваються повністю антидемпінгові розслідування, не гарантується врегулювання усіх двосторонніх торговельних проблем (наприклад, україно-російських).

Крім того *територіальний процес економічної інтеграції є доволі незбалансованим і несиметричним*, оскільки регіони держави різняться рівнем економічного розвитку, структурою виробництва, структурою зовнішньої торгівлі, кількістю населення і т. ін. У деяких регіонах зосереджені виробництва, орієнтовані на внутрішнього споживача, а в інших переважають «експортоорієнтовані» області і виробництва. Загострення конкуренції, яке неминує супроводжує новоявлене членство країни у СОТ, призводить до часткового перерозподілу ресурсів між економічними регіонами та окремими підприємствами внаслідок лібералізації торговельного режиму. Наслідки вступу України у СОТ для областей будуть відмінними й залежатимуть від балансу конкурентоспроможних і неконкурентоспроможних виробництв у економіці тієї чи іншої області. Так, у результаті розширення експортних можливостей Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Одеська і Миколаївська області мають усі наявні можливості значно поширити власні експортні потужності, Водночас Кіровоградська, Чернівецька, Тернопільська, Рівненська, Волинська області якихось змін у зазначеному секторі не відчують. За результатами підвищення конкуренції на внутрішніх ринках України можуть постраждати Миколаївська, Одеська, Львівська, Запорізька, Івано-Франківська й Закарпатська області. Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Кіровоградська і Чернівецька області малочутливі до цих процесів. Проте, слід урахувати, що ті області, які відрізняються низькою чутливістю, мають більш тривалий адаптаційний період. А для решти — слід терміново запроваджувати структурні реформи на державному й регіональному рівнях; здійснювати лібералізацію ринків праці; впроваджувати схеми професійної перепідготовки; поліпшувати інвестиційний клімат.

Водночас, приєднання України до СОТ може стати своєрідним каталізатором загострення низки внутрішніх соціально-економічних проблем. В економічній літературі ведуться дискусії щодо потенційних *ризиків та загроз*, зумовлених приєднанням до СОТ, серед яких, зокрема, визначають: можливість витіснення українських товарів дешевим імпортом; загрозу зменшення виробництва і банкрутство окремих підприємств у дотаційних галузях; можливе звуження внутрішнього ринку збуту для національних товаровиробників, загострення конкурентної боротьби між національними та іноземними виробниками картоплі, овочів, фруктів, можливе підвищення цін на внутрішньому ринку на товари, експорт яких збільшиться; ускладнення тимчасового характеру у сфері державного регулювання економічного розвитку, які можуть бути зумовлені необхідністю переходу на нові для країни, міжнародно погоджені умови державного регулювання економіки, а також заборобою використання таких традиційних важелів економічної і промислової політики (пільг і оподаткування, списання заборгованості підприємств, контролювання та регулювання фінансових потоків, висування до іноземних інвесторів вимог щодо місцевого компоненту виробництва та напрямів збуту товарів тощо).

Отже, вітчизняні та зарубіжні експертні оцінки, результати авторських досліджень показують, що вступ України до СОТ матиме системні наслідки з очевидними як позитивними, так і можливими негативними впливами.

1.3. Передумови гармонізації стану економіки та нівелювання системних загроз

Разом із цим, вступ до СОТ потребуватиме зусиль усіх суб'єктів господарювання та влади України у боротьбі за *конкурентоспроможність* як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках. Національна конкурентоспроможність, на відміну від галузевої або фірмової, визначається не стільки перевагами у витратах виробництва і не стільки якістю продуктів, що виробляються, скільки ефективністю національної економіки загалом, її стійкістю і здатністю до саморозвитку відповідно до світового науково-технічного прогресу. Конкурентоспроможність країни — це показник того, наскільки ефективно щодо інших країн вона виробляє, розподіляє і продає створені в ній товари і послуги та використовує свої експортні переваги для підвищення власного економічного потенціалу.

Україна має нині невисокий, за міжнародними критеріями, потенціал конкурентоспроможності. У 2004 році за індексом поточної конкурентоспроможності Україна посіла 86-те місце зі 104 країн, поряд з такими державами як Гватемала, Танзанія, Замбія, Македонія, Венесуела, Малі тощо.

З позицій підвищення конкурентоспроможності особливої уваги потребує збільшення в складі ВВП України і в її експорті високотехнологічних галузей, диверсифікації експорту, зменшення рівня протекціонізму (який є високим для наздоганяючих країн). Наявні природні ресурси, недостатньо конкурентоспроможна обробна промисловість, сировинні галузі з виробництва мінеральних продуктів не в

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РАЗВИТТЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

зможі забезпечити Україні стійку конкурентоспроможність, загрожують тенденції до зростання ресурсного експорту. Очевидною є необхідність нарощування обсягів і якості харчової промисловості, залучення капіталу і нових технологій в обробні галузі, збільшення частки наукомісткої продукції, виробництва якої базується на вітчизняних наукових розробках.

Дієвість національних моделей розвитку експорту є одним із чинників, що формують конкурентоспроможність країни в цілому й експорту зокрема. Загальні принципи, цілі та правові основи регулювання експортних потоків на національному рівні дістають своє відображення в *експортній політиці*, проте її відокремлення від імпоротної є досить складним, а часом неможливим процесом. Це пояснюється сутнісною близькістю, переплетінням, взаємозалежністю, а іноді й однаковістю їх принципів, методів та інструментів регулювання. Тож доцільно вести мову про *торговельну політику*, яка поєднує як експортну, так і імпорتنу політику та визначається як певний курс дій урядових і владних структур, використання таких принципів, методів та інструментів впливу на розвиток зовнішньої торгівлі країни, завдяки яким забезпечується досягнення певних цілей і реалізація національних інтересів.

Залежно від характеру та змісту торговельної політики найчастіше розрізняють за уявною шкалою, екстремумами якої є автаркія і вільна торгівля. Україні необхідно проводити подальші реформи торговельної політики, зокрема, послаблювати вплив негативних чинників на експорт, удосконалювати регіональні угоди, заохочувати конкуренцію між вітчизняними компаніями, розвивати інфраструктуру торгівлі, відкрити сферу послуг для міжнародної торгівлі та інвестиції. Враховуючи, що Україна перебуває у відповідному геополітичному просторі, вона має виробити різні стратегії торговельної політики, орієнтованої на різні економічні центри: щодо ЄС — стратегію входження, а відповідно — подолання наявних перешкод стосовно торгівлі з ЄС; щодо СНД — стратегію послаблення залежності від енергоносіїв, активізації економічних відносин з іншими державами на рівноправних партнерських засадах.

Продуманий *механізм державного регулювання* може зменшити ризики, пов'язані з приєднанням до СОТ. Так, зокрема, членство в СОТ потребує проведення змін в аграрному секторі України, оскільки він є найменш реформованим, і лібералізації доступу до ринків аграрної та харчової продукції. Членство в СОТ веде до зменшення ставок тарифу, але на більшість із них установлені періоди, які передбачають їхнє поступове зниження до 2010 р. Це стосується м'яса, зерна, готових м'ясопродуктів, готової овочевої продукції, риби і рибопродуктів. Ризики вступу до СОТ також можуть бути упереджені, завдяки наявним механізмам захисту, які дозволено використовувати в межах цієї організації, зокрема, підтримки через субсидії так званих зеленої та жовтої скриньок.

Угоди в контексті СОТ дають змогу тимчасово підвищувати тарифи і запроваджувати нетарифні заходи (квотування, за умови проведення відповідних переговорів), що означає, що національні товаровиробники теоретично захищені перед потужними конкурентоспроможними транснаціональними корпораціями та іноземними виробниками. Водночас лише дотримання прогресивного курсу лібералізації та загальновищаних у світі правил і регуляторних механізмів гарантує відсутність будь-яких форм дискримінації у торговельних відносинах, забезпечення лібералізації міжнародної торгівлі, торговельних преференцій, недобросовісної ділової практики, збільшення можливостей експорту в інші країни, розширення українського товарообігу на світовому ринку.

За оцінками Українського національного комітету Міжнародної торгової палати, здійсненими в 2004 р., при вступі України до СОТ і відповідно лібералізації доступу до ринку товарів України та одночасному отриманні доступу до ринків країн світу, що входять у СОТ (96 % від світової торгівлі), вартість української експортної продукції, що отримає переваги, буде в 4,7 разу більшою, ніж вартість імпорту, доступ якого до ринку України буде лібералізовано.

Довгострокова перспектива оцінки місця України в міжнародній торгівлі XXI ст. *має розглядатися крізь призму тенденцій її розвитку в розвинутих країнах*, зокрема, перевищення темпів зростання торгівлі послугами над зростанням торгівлі товарами, перевищення темпів зростання обсягів зовнішньої торгівлі над темпами зростання ВВП. Водночас успішність нашої держави в міжнародній торгівлі визначатиметься правильною *вибором міжнародної конкурентоспроможної спеціалізації*. За умови структурних змін на користь високотехнологічних галузей та з часом — на користь постіндустріальної економіки можна очікувати зміни товарної структури експорту-імпорту.

Зважаючи на слабкість розвитку в Україні інституційної інфраструктури (як і в інших країнах, що формують ринкову економіку), найбільш доцільним нині є зосередження на ретельному *вдосконаленні вітчизняного законодавства, адаптації стандартів до вимог СОТ, подальшому вдосконаленні державного регулювання та вітчизняної статистики*.

Головним джерелом інформації про зовнішньоторговельні операції є митна статистика. Проте на практиці, на жаль, наявна певна система зловживань і порушень митно-тарифного контролю. Для перевірки достовірності митної статистики використовується зіставлення оцінок конкретних експортних (імпортних) товарних потоків, що фіксуються в митній статистиці, з відповідними оцінками тих самих потоків у статистиці країн-партнерів. Допустимі розбіжності в оцінках, як правило, приймаються в межах 10 %. Саме на цю цифру орієнтуються МВФ при визначенні вартості експорту (імпорту) тієї чи іншої країни та даних про імпорту (експорт) її торгового партнера. В публікаціях МВФ для цих цілей використовується показник СІФ/ФОБ, що дорівнює 1,10.

Особливу увагу слід приділити питанням *економіко-статистичного аналізу зовнішньої торгівлі*, виявленню резервів підвищення її ефективності, оцінці втрат валютної виручки в результаті експорту за заниженими цінами, впливу структурного чинника (асортиментних зрушень і географічної спрямованості торгівлі). Важливими є аналіз і пояснення причин розбіжності статистичних даних про взаємну торгівлю України з зарубіжними країнами. Ці та інші проблеми економіко-статистичного аналізу зовнішньої торгівлі *повинні стати предметом подальших наукових розвідок та практичної роботи органів виконавчої влади*.

2. Методико-організаційні основи моніторингу наслідків членства України в СОТ

2.1. Система критеріїв для проведення моніторингу

Вступ до СОТ супроводжується статичними та динамічними ефектами, тобто йдеться не стільки про ефект кожного заходу на даний момент, скільки про сальдо переваг протягом певного, достатньо тривалого періоду. При цьому позитивні ефекти у їх кількісному та якісному виразах формують критеріальну базу реалізації національних економічних інтересів.

Зважаючи на прогностичні очікування як позитивних так і негативних наслідків приєднання України до СОТ, доцільно виділити ряд основних індикаторів для проведення моніторингу (табл.1).

Проведення моніторингу на основі таких індикаторів, які прослідковуються на основі порівняння в межах динамічного ряду, може бути віднесене до *методу експрес-оцінювання щорічної (або поточної) ситуації*.

Зважаючи на перспективу направленість даних аналітичних розрахунків, необхідна своєчасна ідентифікація і врахування факторів невизначеності, кількісний вимір їх впливу на прийняття рішень управлінського характеру, формування висновків і практичних рекомендацій щодо мінімізації ризиків від членства України в СОТ.

Як свідчить практичний досвід, реальний економічний стан не може бути адекватно продемонстровано будь-яким одним показником, тому моніторинг доцільно здійснювати в умовах багатокритеріальної задачі і множинності методів.

У контексті досліджуваної проблематики вимагає розгляду питання застосування рейтингового аналізу показників, що притаманні макро- і мікроекономічній ситуації в Україні порівняно із середньосвітовими, середньоєвропейськими показниками та в середньому по країнах СНД.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

Таблица 1

Основні індикатори моніторингу

№ п/п	Показники	Одиниці виміру
1.	Обсяги експорту товарів	млн грн
2.	Обсяги експорту послуг	млн грн
3.	Обсяги експорту товарів на душу населення	грн
4.	Обсяги експорту послуг на душу населення	грн
5.	Рівень експортної залежності	%
6.	Обсяги ресурсного експорту	млн грн
7.	Обсяги імпорту товарів	млн грн
8.	Обсяги імпорту послуг	млн грн
9.	Обсяги імпорту товарів на душу населення	грн
10.	Обсяги імпорту послуг на душу населення	грн
11.	Рівень імпоротної залежності	%
12.	Сіввідношення (темпи випередження) зростання обсягів торгівлі (експорту, імпорту) послугами щодо торгівлі товарами	%
13.	Сіввідношення (темпи випередження) загальних обсягів експорту та імпорту	%
14.	Сіввідношення (темпи випередження) експортної та імпоротної залежності	%
15.	Сіввідношення експорту готових виробів та сировинних товарів (має бути 80:20)	%
16.	Частка оподаткованого імпорту у загальному обсязі імпорту (від 25%)	%
17.	Частка критичного імпорту у загальному обсязі імпорту	%
18.	Квоти на експорт	%
19.	Квоти на імпорт	%
20.	Середньозважені ціни на експортну продукцію (за видами товарів і послуг)	грн
21.	Середньозважені ціни на імпорту продукцію (за видами товарів і послуг)	
22.	Рівень диверсифікації експорту (географічна, продуктова структура)	%
23.	Частка високотехнологічних галузей у експорті	%
24.	Частка високотехнологічних галузей у імпорті	%
25.	Темпи зростання обсягів зовнішньої торгівлі	%
26.	Обсяг ВВП	млн грн
27.	Обсяг ВВП на душу населення	грн
28.	Частка ВВП, спрямована на фінансування науки	%
29.	Обсяг П І І	млн євро
30.	Обсяг П І І на душу населення	грн
31.	Темп зростання рівня П І І до ВВП, у т.ч. по галузях	%
32.	Обсяги допомоги від МФО	млн грн
33.	Надходження в бюджет від продажів вітчизняних підприємств іноземним інвесторам	млн грн
34.	Частка наукомісткої продукції, виробництво якої базується на вітчизняних наукових розробках	%
35.	Частка високотехнологічних галузей у ВВП	%
36.	Коефіцієнт комерціалізації нововведень	%
37.	Кількість збанкрутих підприємств, у т.ч. Виробничої сфери Сільськогосподарських Фінансового сектору Малого та середнього бізнесу	Од.
38.	Кількість підприємств, що передані (продані) іноземним інвесторам	Од.
39.	Кількість антидемпінгових розслідувань	Од.
40.	Рівень життя населення: Номінальна заробітна плата/ середня заробітна плата в країнах ЄС Рівень пенсій/ рівень пенсії в країнах ЄС Коефіцієнт бідності, в т.ч. в сільських місцевостях Рівень безробіття	%
41.	Рівень інфляції	%

2.2. Методика рейтингової оцінки

Дана методика передбачає, що в основі розрахунку підсумкового показника рейтингової оцінки лежить порівняння окремих країн по кожному індикатору з умовним еталоном, що має найкращі результати серед усіх порівнюваних об'єктів. Таким чином, базою відрахунку для отримання рейтингової оцінки стану справ країни є не суб'єктивні припущення експертів, а найкращі результати, які склалися в реальній ринковій конкуренції із усієї сукупності порівняних об'єктів. Еталоном порівняння є самий успішний конкурент, у якого усі показники краще.

Алгоритм порівняльної рейтингової оцінки пропонується до виконання у вигляді послідовності наступних дій :

1. Вихідні дані надаються у вигляді матриці ($M_{i,j}$), тобто таблиці, де по рядках записані номери індикаторів ($i = 1, 2, 3 \dots n$), а по стовпчиках – номери порівнюваних об'єктів ($j = 1 \dots m$).
2. По кожному індикатору знаходиться значення $max M_{i,j}$, що максимально наближене до ідеального, і заноситься в стовпчик умовного еталону ($m+1$).
3. Дані матриці ($M_{i,j}$) стандартизуються у відношенні до відповідного показника еталону за формулою:

$$X_{i,j} = \frac{M_{i,j}}{max M_{i,j}}, \text{ де } X_{i,j} - \text{стандартизовані показники стану } j\text{-го об'єкту (країни).}$$

4. Для кожного об'єкту (країни), значення його рейтингової оцінки визначається за формулою:

$$R_j = \sqrt{(1 - x_{1,j})^2 + \dots + (1 - x_{n,j})^2},$$

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

де R_j – рейтингова оцінка для j -го об’єкту (країни).

Найкращі показники (найвищий рейтинг) має країна з мінімальним значенням порівняльної оцінки. Для використання даного алгоритму на практиці ніяких обмежень щодо кількості порівняльних показників і країн не накладається.

Даний алгоритм може використовуватися для порівняння на будь-яку контрольну дату, в динаміці або на перспективу.

Таблиця 2

Матриця рейтингової оцінки

j	j_1	j_2	j_3	<i>еталон</i>	X_{11}	X_{12}	X_{13}
i							
I_1	M_{11}	M_{12}	M_{13}	max M_{1j}	X_{11}	X_{12}	X_{13}
I_2	M_{21}	M_{22}	M_{23}	max M_{2j}	X_{21}	X_{22}	X_{23}
I_3	M_{31}	M_{32}	M_{33}	max M_{3j}	X_{31}	X_{32}	X_{33}
				R_j	R_1	R_2	R_3
				ранж.	1	2	3

Зазначена методика має наступні переваги. По-перше, вона базується на комплексному багатовимірному підході до оцінки складного явища. По-друге, рейтингова оцінка являється компаративною, вона враховує реальні досягнення всіх конкурентів. По-третє, для отримання рейтингової оцінки використовується плаваючий обчислювальний алгоритм, який реалізує можливості математичної моделі порівняльної комплексної оцінки об’єкта.

2.3. Комплексна методика моніторингу

Однак, така методика моніторингу також не позбавлена недоліків, уникнути яких можливо шляхом комплексного поглибленого аналізу, розробка методики якого вимагає:

- науково обгрунтованого групування системи показників (наприклад, табл.3 і 4) і аналітичних коефіцієнтів, що базуються на ключових модулях, як то сфера прояву (економічні, соціальні, політико-правові); здійснюваний ефект (позитивні та негативні); за рівнем прояву (національні, галузеві, корпоративні); термін прояву (короткострокові, довгострокові); характер впливу на національну економіку (макроекономічні та мікроекономічні; внутрішньорегіональні);
- побудови ряду стохастичних моделей, які доцільно реалізувати в рамках простого динамічного аналізу, багатфакторного регресивного аналізу, аналізу на основі авторегресивних залежностей;
- розробки відповідного програмного забезпечення для виконання необхідних розрахунків;
- формування системи відповідного інформаційного забезпечення на основі удосконалення статистичної звітності, зокрема, митної.

Таблиця 3

Система критеріїв та показників конкурентоспроможності експорту

Критерії конкурентоспроможності експорту	Показники конкурентоспроможності експорту	
	на національному рівні	на корпоративному рівні
Усталеність	частка експорту країни на міжнародних ринках зростання темпів експорту розширення бази експортування досягнення ефекту масштабу	<ul style="list-style-type: none"> • частка експорту фірми на цільових ринках • зростання темпів експортування фірми • досягнення ефекту масштабу • «розкрученість» торгової марки • індекс концентрації експорту фірми
Ефективність	зростання реальної заробітної плати у сфері експортування позитивне сальдо балансу платіжних операцій збільшення індексу «умови торгівлі»	<ul style="list-style-type: none"> • рентабельність експорту • ефективність експорту
Якість / Інноваційність	<ul style="list-style-type: none"> • диверсифікація експорту країни • модернізація технологій та зростання кваліфікації кадрів • частка національної доданої вартості в структурі експорту • індекс концентрації експорту • індекс диверсифікації експорту 	<ul style="list-style-type: none"> • диверсифікація експорту фірми • модернізація технологій • зростання кваліфікації кадрів • частка високотехнологічної продукції у структурі експорту фірми
Добросовісність конкуренції	індекс економічної свободи (особливо за критерієм «торговельна політика»)	Дотримання принципів добросовісної конкуренції, що передбачає: <ul style="list-style-type: none"> • відмову від державних пільг • відмову від картельних угод • чесне використання ринкової влади • добросовісне використання стратегій злиття/поглинання

Система чинників формування національних торговельних політик

Чинники	Внутрішні	Зовнішні
Політико – правові	Пріоритети національної безпеки	Пріоритети глобальної безпеки розвитку
	Політико – ідеологічна орієнтація	Країнова диспозиція «центрів» впливу
	Участь в інтеграційних об'єднаннях і міжнародних організаціях	Стратегія міжнародних організацій
	Рівень політичної та економічної самодостатності	Конфлікти цілей зовнішніх політик країн та їх об'єднань
	Розробленість законодавства та рівень його міжнародної гармонізації	Міжнародно уніфіковані регулятивні принципи, правила, норми
Економічні	Стан і динаміка національного економічного розвитку	Стан і динаміка розвитку світової економіки
	Внутрішній попит, стан платіжного балансу	Географія і структура світового експорту/імпорту
	Національний експортний потенціал	Рівень конкуренції на міжнародних ринках
	Рівень міжнародної конкурентоспроможності товарів, фірм, галузей	Тенденції науково – технологічного розвитку

Висновки. Вступ України до СОТ матиме системні наслідки з очевидними як позитивними, так і можливими негативними впливами, виходячи з чого, своєчасна ідентифікація і врахування факторів невизначеності, кількісний вимір їх впливу на прийняття рішень управлінського характеру, формування висновків і практичних рекомендацій щодо мінімізації ризиків від членства України в СОТ вимагає нині зосередження на ретельному вдосконаленні вітчизняного законодавства, адаптації стандартів до вимог СОТ, подальшому вдосконаленні державного регулювання та вітчизняної статистики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т.1/за заг. ред. Д.Г.Лук'яненка, А.М.Поручника. – К.:КНЕУ, 2006,- 816 с.
2. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри/ За ред. С.І.Юрія, С.В.Савельєва. - К.: Знання, 2007.- 595 с.
3. Мельник Т.М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції: Монографія.- К.: КНТЕУ, 2007.- 396 с.

РЕЗЮМЕ

Розглянуто напрями адаптації України до новітнього інституційного середовища світової торгівлі та запропоновані методико-організаційні основи моніторингу наслідків членства України в СОТ.

Ключові слова: напрями адаптації України, інституційне середовище світової торгівлі, СОТ

РЕЗЮМЕ

Рассмотрены направления адаптации Украины к новой институциональной среде мировой торговли и предложены методико-организационные основы мониторинга последствий членства Украины в ВТО.

Ключевые слова: направления адаптации Украины, институциональная среда мировой торговли, ВТО

SUMMARY

Directions adaptation of Ukraine are considered to the new institutional environment of world trade. Methodical and organizational bases of monitoring of consequences of membership of Ukraine are offered in WTO.

Key words: direction of adaptation of Ukraine, the institutional environment of world trade, WTO

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор, ректор Маріупольського державного гуманітарного університету, Почесний консул Республіки Кіпр в Маріуполі

Світове господарство неоднорідне, а національні економіки, які його формують, відрізняються за своєю соціальною структурою, політичним устроєм, рівнем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, а також характером участі в міжнародних економічних відносинах. Розвиток і поглиблення міжнародного розподілу праці, масштабів і ролі міжнародних економічних відносин актуалізують проблеми взаємозалежності країн. Сьогодні неможливо назвати країну в світі з повною економічною незалежністю. В реальності це пов'язано з господарською і політичною ізоляцією. Чинником зменшення небезпеки економічної залежності та її наслідків в сучасних умовах стає посилення взаємозв'язку економік країн-партнерів, внаслідок чого кожна із сторін прагне встановлення стабільних зв'язків, оскільки їх порушення означає втрати для кожної зі сторін.

Національна економічна безпека характеризується створенням і підтримкою на національному рівні необхідних і достатніх умов для стійкого, поступального розвитку господарства країни, соціальних, екологічних, політичних, культурно-правових і психологічних компонентів. *Міжнародна економічна безпека* полягає в створенні і забезпеченні функціонування безпосередньо системи світогосподарських зв'язків, зокрема міжнародних економічних відносин, а також взаємодії національних економік і їх основних блоків, що забезпечують стійкий господарський розвиток світової спільноти в цілому, його регіонів і національних економік країн. Досягнення цілей міжнародної і національної економічної безпеки можливе лише на основі подальшого розвитку і поглиблення міжнародного розподілу праці, стійкого і масштабного світогосподарського обміну і взаємодії національних економік, ліквідації штучних бар'єрів.

Вже на ранніх стадіях інтернаціоналізації економіки державам доводилося вступати у договірні відносини між собою і брати на себе різні зобов'язання, які неминуче в тій чи іншій мірі обмежували свободу дій національних влад, тобто де-факто звужували державний суверенітет. І чим різноманітніше й інтенсивніше стає господарська, політична, науково-технічна і культурна взаємодія різних країн, тим більше обмежується реальна можливість національних держав здійснювати незалежну внутрішню і зовнішню політику. Розрив між державним суверенітетом де-юре і його суверенітетом де-факто неухильно зростає. На тлі розвитку науково-технічного потенціалу суспільства і розгортання інформаційної революції все більше розвивається початкова база, обумовлюючи необхідність і самодостатність державного регулювання на певній території.

У наш час на зміну традиційній міжнародній регулюючій системі, що представляла собою сукупність національних держав, взаємодіючих одна з одною, приходить нова багатоярусна глобальна регулююча система, де взаємодіють вже не тільки національні держави, а й міжнародні урядові і неурядові організації, транснаціональні корпорації. У сучасних умовах світове господарство представляє